

Κωστής Κοκκινόφτας
Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου
«ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ
ΛΕΥΚΩΣΙΑ 2023»

Κύριος στόχος του Συλλόγου Αποφοίτων και Φίλων Ελληνικών Γυμνασίων Αμμοχώστου, όπως τέθηκε από την ίδρυσή του, τον Οκτώβριο του 2004, είναι να προβάλλει το έργο των Γυμνασίων της Αμμοχώστου και να συμβάλει στη διατήρηση της μνήμης της πόλης. Γι' αυτό και επικέντρωσε τη δράση του στην έκδοση βιβλίων, που σχετίζονται με τη συμβολή διδασκόντων και διδασκομένων στην πολιτιστική και κοινωνική ανάπτυξη της πόλης. Οι μέχρι σήμερα εκδόσεις του κατέδειξαν ότι η πνευματική Αμμόχωστος είναι ζώσα και στην προσφυγιά, δημιουργεί, αγωνίζεται και ελπίζει.

Αρχικά, ο Σύλλογος επανέκδωσε, το 2005, το βιβλίο του διακεκριμένου ιστορικού Κώστα Κύρρη για την Ιστορία της Μέσης Εκπαίδευσης της Αμμοχώστου, από την περίοδο της Φραγκοκρατίας μέχρι την έναρξη του απελευθερωτικού αγώνα του 1955, που πρωτοκυκλοφόρησε το 1967 και αποτελεί πολύτιμη συμβολή στην πνευματική ζωή της πόλης. Ακολούθως, το 2006, κυκλοφόρησε το Λεύκωμα Φωτογραφιών του Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου, του Πολύβιου Νικολάου, το 2008 το βιβλίο της Μαρίνας Σχίτζα για τους καθηγητές του Γυμνασίου, που συνέβαλαν στην καλλιτεχνική δημιουργία και τους αποφοίτους, που ακολούθησαν τον δρόμο της τέχνης, και, το 2013, το βιβλίο του Δημήτρη Λεβέντη για την ιστορία των Γυμνασίων της Αμμοχώστου από το 1955 μέχρι το 1974, το οποίο αποτελεί τη συνέχεια του βιβλίου του αείμνηστου Κώστα Κύρρη¹.

---

1. Κώστα Κύρρη, *Ιστορία της Μέσης Εκπαιδύσεως Αμμοχώστου 1191-1955, ιδίως δε του ΕΓΑ*, Λευκωσία 2005· Πολύβιου Νικολάου (επιμ.), *Μνήμες Γυμνασίου, μνήμες Αμμοχώστου... Φωτογραφίες από το φωτογραφικόν αρχείον του Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου*, Λευκωσία 2006 (περιλαμβάνει επιλογή από 88 φωτογραφίες από λεύκωμα, που φυλάσσεται στο Κρατικό Αρχείο Κύπρου και το οποίο εκδόθηκε σε μεταγενέστερο χρόνο)· Μαρίνας Σχίτζα, *Η Αμμόχωστος της εικαστικής δημιουργίας*, Λευκωσία 2008· Δημήτρη Λεβέντη, *Η διαδρομή των Γυμνασίων της Αμμοχώστου από το 1955 μέχρι το 1974*, Λευκωσία 2013.

Στα ανωτέρω έργα προστέθηκε, το 2022, η εμβληματική έκδοση «Σύμμεικτα Ελληνικών Γυμνασίων Αμμοχώστου»² με ανθολογούμενα κείμενα συγγραφέων, οι οποίοι είτε δίδαξαν στα Γυμνάσια της Αμμοχώστου, είτε φοίτησαν σε αυτά. Πρόκειται για έκδοση που προέκυψε ύστερα από επίμοχθη και πολύχρονη έρευνα και η οποία αποτελείται από τρεις τόμους, 1500 σελίδων συνολικά, με τους δύο πρώτους να περιέχουν αποσπάσματα από το έργο λογοτεχνών και άλλων συγγραφέων και τον τρίτο να περιλαμβάνει αποκλειστικά επιστημονικά κείμενα, αρκετά από τα οποία είναι στην αγγλική γλώσσα και μερικά στη γερμανική και στη γαλλική. Με βάση τη σχετική απόφαση της επιτροπής έκδοσης, στους δύο πρώτους τόμους ανθολογήθηκε αριθμός σημαντικών αλλά και σχετικά άγνωστων λογοτεχνών και άλλων συγγραφέων, ενώ μόνο επιστήμονες με σημαντικό δημοσιευμένο συγγραφικό έργο στον τρίτο τόμο.

Η έκδοση πραγματοποιείται με την ευκαιρία της συμπλήρωσης εκατό χρόνων από την αναγνώριση του Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου από το Υπουργείο Παιδείας της Ελλάδας, που έγινε στις 6 Μαρτίου 1924, ως ισότιμου προς τα Δημόσια Γυμνάσια του ελληνικού κράτους³. Ήταν μία απόφαση καθοριστική για την πνευματική φυσιогνωμία της Αμμοχώστου, που φανέρωνε ότι η περίοδος παρακμής, την οποία η πόλη είχε βιώσει κατά τη μακρά περίοδο της Τουρκοκρατίας και στα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας, ανήκε οριστικά στο παρελθόν.

Το Ελληνικό Γυμνάσιο Βαρωσίων, όπως ήταν τότε η ονομασία του, αποτέλεσε μέχρι την αποφράδα ημέρα της 14ης Αυγούστου 1974 μία από τις σημαντικότερες πνευματικές

---

2. Χρυσοθέμιδος Χατζηπαναγή (επιμ.), *Σύμμεικτα Ελληνικών Γυμνασίων Αμμοχώστου*, τ. Α' - Γ', Λευκωσία 2022.

3. Για το ιστορικό της αναγνώρισης του Γυμνασίου και τα σχετικά έγγραφα βλ. Κ. Κύρρη, *Ιστορία της Μέσης Εκπαιδύσεως Αμμοχώστου 1191-1955, ιδίως δε του ΕΓΑ*, ό.π., σ. 73-75. Γενικά για την ιστορία του Γυμνασίου βλ. Πίτσας Πρωτοπαπά - Ευτυχίας Αναστασίου - Ανδρούλας Βασιλείου - Μαρίας Λοϊζίδου, *Τα κατεχόμενα Γυμνάσιά μας*, Γυμνάσιο Παλουριώτισσας, Λευκωσία 1984, σ. 127-162. Για δε την ιστορία της εκπαίδευσης της πόλης βλ. Χρίστου Κυριακίδη, «Η εκπαίδευση στην Αμμόχωστο (1878-1960)», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 11 (2016) 401-430· Χρ. Χατζηπαναγή (επιμ.), *Σύμμεικτα Ελληνικών Γυμνασίων Αμμοχώστου*, τ. Α', ό.π., σ. 21-26.

εστίες της Αμμοχώστου, με καθοριστική συμβολή στην κοινωνική και πολιτιστική της ζωή. Η προσφορά του Γυμνασίου στην παιδεία και στον πολιτισμό καθόρισε και την πνευματική πορεία της ίδιας της πόλης. Με τις ποικίλες εκδηλώσεις του, τις ομιλίες, τα τραγούδια και τους ελληνικούς χορούς, κατά τις εθνικές και σχολικές γιορτές, το Γυμνάσιο συντήρησε την αγάπη για την πατρίδα και την ελευθερία⁴.

Αργότερα προστίθενται στις εκδηλώσεις του Γυμνασίου και πολλά άλλα, όπως στα νεότερα χρόνια παραστάσεις αρχαίων τραγωδιών. Για παράδειγμα, η *Ιφιγένεια εν Ταύροις*, ο *Οιδίπους Τύραννος*, η *Μήδεια* και οι *Ικέτιδες*, που σκηνοθετεί ο φιλόλογος Παναγιώτης Σέργης, απόφοιτος της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών και της Δραματικής Σχολής του Σωκράτη Καραντινού, συμπληρώνουν τις ετήσιες εκδηλώσεις του Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου. Διεξάγονται στο κινηματοθέατρο Ηραίο και στα προπύλαια του σχολείου, καθώς και στο αρχαίο θέατρο της Σαλαμίνας, και γνωρίζουν μεγάλη απήχηση. Ανάμεσα στους μαθητές που πρωταγωνιστούν στις θεατρικές παραστάσεις είναι και ο Δημήτρης Ποταμίτης, σπουδαίος, αργότερα, ηθοποιός στην Αθήνα.

Οι θεατρικές αυτές παραστάσεις συνεχίστηκαν και μετά την αποχώρηση του Σέργη από το Γυμνάσιο, οπότε τον διαδέχθηκε, με την ίδια σκηνοθετική επιτυχία, ο φιλόλογος Ζήνων Ζαννέτος⁵. Την περίοδο αυτή δίνεται η δυνατότητα και σε άλλους νεαρούς μαθητές να

---

4. Για τη σύνδεση του Γυμνασίου της Αμμοχώστου με τη γενικότερη πολιτιστική ζωή της πόλης βλ. τη σύντομη μελέτη του αποφοίτου και μετέπειτα καθηγητή του σχολείου Θεοδόση Νικολάου, *Η πνευματική φυσιογνωμία της Αμμοχώστου*, Λευκωσία 1983.

5. Για πολλές τέτοιες παραστάσεις γίνεται λόγος στο περιοδικό του Γυμνασίου «Αγωγή». Ενδεικτικά βλ. «Θεατρική κίνησις», *Αγωγή* 12 (1959-61) 25-26 (σκηνοθετεί ο Π. Σέργης, παίζει ο Δ. Ποταμίτης)· «Σοφοκλέους Οιδίπους τύραννος», *Αγωγή* 13 (1962-63) 21-24 (σκηνοθετεί ο Π. Σέργης, πρωταγωνιστεί ο Δ. Ποταμίτης)· «Ευριπίδου Εκάβη», *Αγωγή* 17 (1966-67) 98 (σκηνοθετεί ο Ζ. Ζαννέτος). Επίσης βλ. Ζήνωνος Ζαννέτου, «Θεατρική και καλλιτεχνική ιστορία του Γυμνασίου μας», *Αγωγή* 20 (Σεπτ. 1969 - Φεβρ. 1970) 17-23· Λένιας Σέργη, *Αρχείο Παναγιώτη Σέργη*, Λευκωσία 2007, σ. 50-118 (όπου προγράμματα παραστάσεων, φωτογραφίες, αναφορές, κριτικές και παρουσιάσεις)· Κρατικού Αρχείου Κύπρου (έκδ.), *Λεύκωμα Φωτογραφιών Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου*, Λευκωσία 2007, σ. 288-348 (όπου φωτογραφίες από τις θεατρικές παραστάσεις).

δείξουν την αγάπη τους για το θέατρο, με αποτέλεσμα αργότερα να σπουδάσουν υποκριτική και να υπηρετήσουν ως ηθοποιοί και σκηνοθέτες, όπως για παράδειγμα οι Γιώργος Μουαΐμης⁶, Βαρνάβας Κυριαζής και άλλοι.

Στα χρόνια που ακολουθούν, ύστερα από την αναγνώριση του Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου, ως ισοτίμου με τα υπόλοιπα εξατάξια ελληνικά γυμνάσια, ιδρύονται σταδιακά και άλλα σχολεία, τόσο δημόσια όσο και ιδιωτικά, με αποτέλεσμα η εκπαίδευση στην πόλη να είναι στα χρόνια πριν από την εισβολή σε πλήρη ανάπτυξη: Το σχολικό έτος 1973-74 λειτουργούν στην Αμμόχωστο έντεκα σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης, πέντε Δημόσια, το Α΄, Β΄ και Γ΄ Γυμνάσιο, το Γυμνάσιο Θηλέων και η Τεχνική Σχολή, καθώς και έξι ιδιωτικά (Ακαδημία Παπαθωμά, ΚΑΣΑ, Νέοι Ορίζοντες, Σχολή Ξενία, Τέρρα Σάντα και Grammar School Ακαδημία Παπαθωμά, ΚΑΣΑ, Νέοι Ορίζοντες, Σχολή Ξενία, Τέρρα Σάντα και Grammar School Foley), με συνολικά 5.700 μαθητές και 300 καθηγητές⁷. Η πόλη της Αμμοχώστου επηρεάζει τη λειτουργία των σχολείων και τα σχολεία εμπλέκονται άμεσα στην πνευματική ανάπτυξη της πόλης, με τους αποφοίτους του Γυμνασίου να αλλάζουν τη φυσιογνωμία και την κοινωνική διαστρωμάτωσή της με τη μόρφωση και τις αναζητήσεις τους.

Τα βιογραφικά σημειώματα όσων ανθολογούνται στην παρουσιαζόμενη τρίτομη έκδοση αποκαλύπτουν τη σημαντική συνδρομή των Γυμνασίων στη ζωή της πόλης και στους εθνικούς και κοινωνικούς αγώνες του τόπου, καθώς και τη μεγάλη προσφορά τους στην εκπαίδευση και στον πολιτισμό. Αναφέρονται ενδεικτικά οι επιφανείς λόγιοι και συγγραφείς Κυριάκος Χατζηγιάννου, Θεοδόσης Νικολάου, Κυριάκος Πλησής, Κυριάκος Χαραλαμπίδης, Τηλέμαχος Κάνθος, Κλαίρη Αγγελίδου, Νικόλαος Κονομής, Κώστας Κύρρης, Αδάμ Αδάμαντος, Νίκος Κρανιδιώτης, αλλά και πολλοί άλλοι, όπως ο κεραμίστας Βαλεντίνος Χαραλάμπους, ο βαρύτονος Πιερής Ζαρμάς, ο χαράκτης Χαμπής Τσαγγάρης, ο ερευνητής του παραδοσιακού τραγουδιού Μιχάλης Χατζημιχαήλ και ο αθλητής Σταύρος Τζωρτζής.

---

6. Ο ίδιος δημοσίευσε και απολογισμό για τα όσα σχετικά διαδραματίστηκαν κατά το σχολικό έτος 1969-70. Βλ. Γεώργιου Μουαΐμη, «Θεατρική κίνησης 1969-70», *Αγωγή* 21 (Μάρτ. - Αύγ. 1970) 88-90.

7. Γιώργου Μαυροκορδάτου (επιμ.), *Λεύκωμα Εμπορικού Λυκείου Αμμοχώστου, Σύλλογος Αποφοίτων Εμπορικού Λυκείου Αμμοχώστου*, Λευκωσία 1995, σ. 16.

Οι ανωτέρω, όπως και οι υπόλοιποι ανθολογούμενοι συγγραφείς, παρουσιάζονται στα «Σύμμεικτα Ελληνικών Γυμνασίων Αμμοχώστου» κατά αλφαβητική σειρά με πρόταξη του βιογραφικού και εργογραφικού σημειώματός τους, συνοδευόμενου από φωτογραφία τους. Στο περιθώριο των κειμένων απεικονίζονται τα εξώφυλλα των βιβλίων, από όπου έγινε η ανθολόγηση, διανθισμένα σε μερικές περιπτώσεις με ζωγραφικούς πίνακες ή χαρακτηριστικά φωτογραφικά στιγμιότυπα από τη ζωή της Αμμοχώστου.

Η ανθολόγηση και επιμέλεια του έργου έγινε από τη φιλόλογο, συγγραφέα και εκπαιδευτικό Χρυσοθέμιδα Χατζηπαναγή, η οποία εργάστηκε συστηματικά και αφιλοκερδώς από το 2008 και για δεκαπέντε περίπου χρόνια για την ολοκλήρωσή του. Ανθολόγησε συνολικά 263 συγγραφείς στους δύο πρώτους τόμους και 112 στον τρίτο, με κριτήριο τη φοίτηση ή τη διδακτική σχέση με τα Γυμνάσια της πόλης, έναν αριθμό συγγραφέων που φανερώνει τον μόχθο και τον χρόνο που διέθεσε, εάν αναλογιστούμε ότι για το έργο πολλών από αυτούς δεν υπήρχαν επαρκείς μαρτυρίες, ενώ άλλοι είχαν ζήσει στο εξωτερικό, όπου και απεβίωσαν. Την ανθολόγο συνέδραμαν με τις γνώσεις και την παροχή υλικού ομάδα συνεργατών, τους οποίους αναφέρει στον πρόλόγό της.

Η εκδοτική επιμέλεια ανήκει στις εκδόσεις «Εν Τύποις» και φέρει τη σφραγίδα της διευθύντριάς τους, Βούλας Κοκκίνου. Τις δαπάνες για την κυκλοφορία του έργου συνέδραμε γενναιόδωρα ομάδα Αμμοχωστιανών χορηγών και δωρητών, τα ονόματα των οποίων αναγράφονται στις αρχικές σελίδες του πρώτου (επαναλαμβάνονται στις ίδιες σελίδες του δεύτερου, αφού οι δύο τόμοι αποτελούν ενιαία ενότητα) και του τρίτου τόμου.

Οι δύο πρώτοι τόμοι

Για την επιλογή των ανθολογούμενων για τους δύο πρώτους τόμους τέθηκαν μερικοί όροι, με πιο βασικούς ότι έπρεπε αφενός να είναι καθηγητές ή να έχουν φοιτήσει στα σχολεία Μέσης Παιδείας της Αμμοχώστου, και αφετέρου το έργο τους να μπορεί να θεωρηθεί ως λογοτεχνικό, ή δοκιμιακό, ή να περιλαμβάνει προσωπικά βιώματα ή να είναι εντοπιολογικό, δηλαδή να αναφέρεται στην Αμμοχώστο ή στη ζωή στα χωριά και τις πόλεις της Κύπρου. Είναι αξιοσημείωτο ότι 122 από τους 243 ανθολογούμενους στους δύο πρώτους τόμους έχουν γράψει ποιήματα, τα οποία εντοπίστηκαν είτε σε αυτοτελείς ποιητικές συλλογές, είτε διάσπαρτα στον περιοδικό τύπο. Ανάμεσά τους περιλαμβάνονται και μερικοί ποιητές, που

έχουν πανελλήνια αίγλη και που εμπλούτισαν τη λογοτεχνία με μοναδικά έργα, τόσο στη νεοελληνική κοινή, όσο και στο κυπριακό ιδίωμα.

Από τη μελέτη του έργου τους διαπιστώνεται ότι η Αμμόχωστος έχει κυρίαρχη θέση στην ποίηση πολλών από αυτούς, όπως για παράδειγμα του Κυριάκου Χαραλαμπίδη στη συλλογή «Αμμόχωστος Βασιλεύουσα», της Κλαίρης Αγγελίδου, του Νίκου Νικολάου Χατζημιχαήλ, του Γιώργου Αρέστη, της Μαρούλας Γιασεμίδου-Κάτζη και της Ντίνας Παγιάση-Κατσούρη. Άλλοι δε αντλούν από την ιστορία της πόλης, όπως οι Νίκος Κρανιδιώτης και Κώστας Κύρρης. Από τους ανθολογούμενους στον τομέα της ποίησης ξεχωριστή αναφορά γίνεται στους ολιγογράφους αλλά σημαντικούς ποιητές Θεοδόση Νικολάου και Παντελή Μηχανικό, καθώς και στον μαθητή, καθηγητή, και αργότερα γυμνασιάρχη του Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου, Κυριάκο Πλησή, ο οποίος διακρίθηκε και στον τομέα του δοκιμίου.

Γύρω στους 55 από τους ανωτέρω έγραψαν επίσης πεζογραφία, όπως διηγήματα, νουβέλες, μυθιστορήματα, δοκίμια και βιογραφικές εξιστορήσεις. Όπου αυτό προσφερόταν, η ανθολόγος σταχυολόγησε κείμενα με σαφείς αναφορές στην Αμμόχωστο. Στον ανωτέρω τομέα είναι διακριτή η παρουσία ορισμένων εξ Ελλάδος καθηγητών του Γυμνασίου, οι οποίοι είχαν σημαντική συνεισφορά στην παιδεία της πόλης. Ανάμεσά τους περιλαμβάνονται ο πεζογράφος και διηγηματογράφος Χριστόφορος Μηλιώνης, στο έργο του οποίου κατατίθενται πολλές από τις αναμνήσεις του από τη ζωή του στην Αμμόχωστο⁸, και ο Γιάννης Αναγνωστόπουλος, που αποδίδει την Δ' στάση των Χαιρετισμών της Παναγίας κατά τρόπο μοναδικό στη νεοελληνική κοινή, ένδειξη της φιλολογικής του σκευής.

Η μελέτη των δύο πρώτων τόμων παρέχει την ευκαιρία να διαπιστώσουμε ότι οι καθηγητές και μαθητές των Ελληνικών Γυμνασίων Αμμοχώστου πρωτοπόρησαν σε τομείς της λογοτεχνίας, όπως για παράδειγμα ο πρόωρα θανών ποιητής και πεζογράφος Νίκος Βραχίμης με τα ψυχογραφικά - ονειρικά στοιχεία καβαφικής επίδρασης, με τα οποία διανθίζει την αυτοβιογραφική του νουβέλα. Αλλά και άλλοι δίνουν έργα ξεχωριστά, όπως ο Πάνος Λεβέντης στα αγροτικά διηγήματά του και η Ειρένα Αδαμίδου-Ιωαννίδου στα μυθιστορήματά της. Αξίζει να αναφερθεί για την πεζογραφία, ότι η σχετική που γράφεται στα χρόνια μετά το

---

8. Για παράδειγμα βλ. Χριστόφορου Μηλιώνη, *Το πουκάμισο του Κένταυρου και τ' άλλα διηγήματα*, Αθήνα 1982, σ. 9-60· Του ιδίου, *Απο-θέματα*, Αθήνα 2017, σ. 123-152.

1974 κυριαρχείται από τα δραματικά γεγονότα του πραξικοπήματος και της εισβολής, τον εκτοπισμό και την προσφυγιά, όπως για παράδειγμα αυτά αποτυπώνονται στα έργα των Γιάγκου Κλεόπα, Γιάννη Κυπρή και Χρυσοθέμιδος Χατζηπαναγή.

Μία ιδιαίτερη πτυχή των ανθολογούμενων κειμένων είναι της λεγόμενης εντοπιότητας, όπως την αποκαλεί η ανθολόγος, με αποσπάσματα από το έργο παλαιότερων αλλά και νεότερων συγγραφέων για την Αμμόχωστο. Αναφέρονται ενδεικτικά το σπουδαίο βιβλίο για το παλιό Βαρώσι της αποφοίτου του Ανωτέρου Παρθεναγωγείου Αμμοχώστου Αγνής Μιχαηλίδου, το επίσης σημαντικό για τα παλιά Βαρώσια και την Αμμόχωστο του διδασκάλου Μιχαήλ Κούμα, ο οποίος δίδαξε για κάποιο διάστημα και στο Ελληνικό Γυμνάσιο της πόλης, καθώς και τα δύο βιβλία για την Αμμόχωστο του Γιάγκου Κλεόπα και το σχετικό για την ενορία του Αγίου Μέμνονα του Σπύρου Φωτίου, αμφότερων αποφοίτων του Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου⁹.

Στον ίδιο τομέα μία άλλη ομάδα ανθολογούμενων συγγραφέων έχει δώσει σπουδαίο έργο στην προσπάθεια διατήρησης της μνήμης των κατεχομένων κοινοτήτων, με την έκδοση σχετικών βιβλίων. Αναφέρονται ενδεικτικά οι Ανδρέας Γεωργιάδης για το Πατρίκι, τα Γαστριά, τον Άγιο Ηλία, την Κώμη Κεπήρ, τη Γιαλούσα και την Αγία Τριάδα¹⁰, Ευθύμιος

---

9. Αγνής Μιχαηλίδου, *Το παλιό Βαρώσι*, Λευκωσία 1970· Μιχαήλ Κούμα, *Τα παλιά Βαρώσια και παλιά Αμμόχωστος*, Αμμόχωστος 1971· Γιάγκου Κλεόπα, *Αμμόχωστος, Η ατέλειωτη ιστορία*, Λευκωσία 2015· Του ιδίου, *Αμμόχωστος, Άνθρωποι και Ιστορίες*, Λευκωσία 2018· Σπύρου Φωτίου, *Ενορία Άγιος Μέμνων Βαρωσίων, «Οι κήποι της Αμμοχώστου»*, Οδοιπορικό στον χρόνο, Λάρνακα 2021.

10. Ανδρέα Γεωργιάδη, *Γαστριά - Πατρίκι: Οι πόλεις της Καρπασίας*, Λευκωσία 1992· Του ιδίου, *Τρίκωμο, το κεφαλοχώρι της Καρπασίας. Παράδοση - Ιστορία - Άνθρωποι*, τ. Α', Λευκωσία 2000 (σε συνεργασία με τον Παύλο Ιωαννίδη)· Του ιδίου, *Άγιος Ηλίας Καρπασίας*, Λευκωσία 2001 (σε συνεργασία με τον Χριστάκη Ζωγράφου)· Του ιδίου, *Κώμη Κεπήρ, Αρχοντοχώρι της Καρπασίας*, Λευκωσία 2001· Του ιδίου, *Αιγιαλούσα - Αγία Τριάδα: Αχαιών Ακτή, Παράδοση - Ιστορία - Άνθρωποι*, τ. Α' - Β', Λευκωσία 2007-2008,

Ευθυμίου για τις Μάντρες¹¹, Ηλίας Ηλία για την Κώμα του Γιαλού¹², Παύλος Ιωαννίδης για το Τρίκωμο¹³, Γρηγόρης Κλόκκος για το Λευκόνικο¹⁴, Μιχαήλ Κουπέπιας για τα Άρδανα¹⁵, Λεωνίδα Λεωνίδου για τον Άγιο Θεόδωρο, τη Μακράσυκα και την Επτακώμη¹⁶, Γεώργιος Λούκατζης για τον Μαραθόβουνο¹⁷ και Παναγιώτης Μάρκου για την πόλη και επαρχία Αμμοχώστου¹⁸.

Ανθολογούνται ακόμη συγγραφείς που έγραψαν αυτοβιογραφίες ή δοκίμια με έντονα βιοματικά και βιογραφικά στοιχεία, όπως οι Βάσος Καραγιώργης, Παντελάκης Πανταζής, Ανδρέας Πούγιουρος, Αρετή Ιωνίδου Λόρδου και Τασούλα Χατζητοφή. Επίσης, ανθολογούνται συγγραφείς που ασχολήθηκαν με την παιδική λογοτεχνία και έδωσαν έργα, που συνέβαλαν στην πνευματική ανάπτυξη των παιδιών, ή που ασχολήθηκαν με το χρονογράφημα, το ιστορικό δοκίμιο, τη λαογραφία και την εικαστική δημιουργία, καθώς και με ένα ευρύ φάσμα θεμάτων της λογοτεχνίας και της τοπικής λαϊκής παράδοσης. Ανάμεσά τους περιλαμβάνονται οι καθηγητές Πανεπιστημίου Ανδρέας Βοσκός, Παντελής Βουτουρής,

---

11. Ευθύμιου Ευθυμίου, *Μάντρες Αμμοχώστου*, Ελεύθερη Αμμόχωστος 1993

12. Ηλίας Ηλία, *Κώμα του Γιαλού*, χ.τ.έ., χ.χ.· Του ιδίου, *Ονοματολογία κατοίκων Κώμας του Γιαλού*, Λευκωσία 1999.

13. Παύλου Ιωαννίδη, *Τρίκωμο, το κεφαλοχώρι της Καρπασίας. Παράδοση - Ιστορία - Άνθρωποι*, τ. Β', Λευκωσία 2010 (ο Α' τόμος εκδόθηκε σε συνεργασία με τον Α. Γεωργιάδη).

14. Γρηγόρη Κλόκκου, *Λευκόνικο, Το καμάρι της Μεσαορίας*, Λεμεσός 1978, β' έκδοση: Λεμεσός 2014· Του ιδίου, *Ενθυμήματα Λευκονοίκου*, Λεμεσός 2008· Του ιδίου, *Το Λευκόνικο στην προσφυγιά*, Λεμεσός 2013,

15. Μιχαήλ Κουπέπιας, *Άρδανα. Μια ιστορική αναδρομή στο χώρο και στο χρόνο*, Λάρνακα 2001.

16. Λεωνίδα Λεωνίδου, *Ο Άγιος Θεόδωρος Καρπασίας, Τόπος και άνθρωποι*, Λάρνακα 1986 (β' έκδοση: Λευκωσία 2015)· Του ιδίου, *Μακράσυκα, Τόπος και Άνθρωποι*, Λευκωσία 2010· Του ιδίου, *Επτακώμη, Τόπος και Άνθρωποι*, Λευκωσία 2016.

17. Γεώργιου Λούκατζη, *Ο Μαραθόβουνος και ο Κόσμος του*, Λευκωσία 2014.

18. Παναγιώτη Μάρκου, *Μνήμη κατεχομένων, Αμμόχωστος, πόλη και επαρχία*, Λευκωσία 1983.

Παναγιώτης Περσιάνης, Κωνσταντίνος Γιάλουκας, Γιάννης Η. Ιωάννου και Γιώργος Γεωργής, καθώς και οι φιλόλογοι Ζήνων Ζαννέτος και Παύλος Παρασκευάς.

Επίσης ανθολογούνται θεολογικά δοκίμια και άλλα κείμενα εκκλησιαστικού ενδιαφέροντος, ένδειξη της προσφοράς των Ελληνικών Γυμνασίων Αμμοχώστου προς την Εκκλησία του νησιού. Πρόκειται για έργα του Μητροπολίτη Κωνσταντίας και Αμμοχώστου Βασίλειου, τον οποίο ο Σύλλογος Αποφοίτων και Φίλων Ελληνικών Γυμνασίων Αμμοχώστου τίμησε για το πολύπλευρο πνευματικό και κοινωνικό του έργο και τον ανεκήρυξε επίτιμο μέλος του, το 2022, καθώς και των πρωτοπρεσβύτερων Αντώνιου Καλογήρου και μακαριστού Ευέλθοντος Χαραλάμπους.

Από τους πολλούς ανθολογούμενους συγγραφείς ξεχωριστή μνεία γίνεται σε δύο σημαντικής εμβέλειας λογίους, οι οποίοι δίδαξαν στο Ελληνικό Γυμνάσιο Αμμοχώστου και με την εν γένει προσφορά τους στη ζωή της πόλης καθόρισαν την πνευματική της πορεία. Πρόκειται για τον καταγόμενο από τη Σμύρνη, Δημήτριο Χαμουδόπουλο, μία από τις σημαντικότερες πνευματικές φυσιογνωμίες του Ελληνισμού των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα, και τον εξ Άγκρας σπουδαίο εκπαιδευτικό Κυριάκο Χατζιωάννου, ο οποίος συνέδεσε κατά τρόπο μοναδικό τη ζωή του με την Αμμόχωστο¹⁹.

Ο Χαμουδόπουλος ανέλαβε τη γυμνασιαρχία το 1924 και συνέτεινε με την παρουσία του, ώστε να δοθεί κύρος στο σχολείο και περαιτέρω ώθηση στην πνευματική πορεία της Αμμοχώστου. Καθόρισε εξ αρχής τους νέους στόχους του Γυμνασίου, δηλαδή την επικέντρωση της διδασκαλίας στη μελέτη των κλασικών κειμένων και του πολιτισμού, καθώς και της νεοελληνικής λογοτεχνίας και της ιστορίας, που αποτέλεσαν τη σταθερή βάση πάνω στην οποία οικοδομήθηκε η ανάπτυξή του στα χρόνια που ακολούθησαν. Απεβίωσε αιφνίδια το 1928, βυθίζοντας στη θλίψη τους κατοίκους, οι οποίοι προσδοκούσαν πολλά από τις απογευματινές διαλέξεις και τα νυκτερινά μαθήματα, που είχε καθιερώσει και τα οποία παρακολουθούσαν οι περισσότεροι. Την ίδια χρονιά, με τη φροντίδα της συζύγου του και του Μικρασιάτη φιλόλογου Παναγιώτη Κυδωνόπουλου, επίσης καθηγητή του Γυμνασίου, τυπώθηκε στην Αμμόχωστο η ποιητική του συλλογή «Λησμονημένοι Σκοποί», η οποία ήταν η

---

19. Για γενικά βιογραφικά στοιχεία για τους Χαμουδόπουλο και Χατζιωάννου βλ. Αριστεΐδη Κουδουνάρη, *Βιογραφικόν Λεξικόν Κυπρίων, 1800-1920*, τ. Β', Λευκωσία 2018, σ. 877-878, 895-896, αντιστοίχως.

πλέον σημαντική λογοτεχνική έκδοση, που πραγματοποιήθηκε μέχρι τότε στην πόλη. Ποιήματά του από τη συλλογή αυτή ανθολογούνται στην παρουσιαζόμενη έκδοση.

Ο δεύτερος από τους ανωτέρω, σοφός παιδαγωγός και σπουδαίος μελετητής της τοπικής ιστορίας και λαογραφίας, συγγραφέας του πολύτομου έργου «Η αρχαία Κύπρος εις τας ελληνικάς πηγάς», Κυριάκος Χατζηιωάννου, υπήρξε και ο ίδιος απόφοιτος του σχολείου. Ο Χατζηιωάννου διορίστηκε γυμνασιάρχης, το 1946, οπότε μερίμνησε άμεσα για τη μετονομασία του σε Ελληνικό Γυμνάσιο Αμμοχώστου, εξοβελίζοντας την τουρκικής προέλευσης ονομασία «Βαρώσια» και συμβάλλοντας στην ιστορική αποκατάσταση του ονόματος της εκτός των τειχών πόλης. Από τα πρώτα έργα του ήταν τόσο ο εμπλουτισμός της Σχολικής Βιβλιοθήκης, ώστε να καταστεί κέντρο αναφοράς στη ζωή των μαθητών, όσο και η έκδοση, το 1946, του μαθητικού περιοδικού «Αγωγή», όπου περιλαμβάνονται σπουδαίες εργασίες διδασκόντων και διδασκομένων. Η «Αγωγή» συνέχισε να τυπώνεται μέχρι και το σχολικό έτος 1972-73 -δεν πρόλαβε να κυκλοφορήσει την τελευταία χρονιά λειτουργίας του σχολείου- και σήμερα τα αντίτυπά της έχουν εντοπιστεί και ψηφιοποιηθεί από τη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κύπρου και είναι αναρτημένα στην ιστοσελίδα της.

Ανάμεσα στα πολλά άλλα, που θυμίζουν την παρουσία του Χατζηιωάννου στο Ελληνικό Γυμνάσιο Αμμοχώστου, είναι και η δραματοποίηση της επικής σύνθεσης του Βασίλη Μιχαηλίδη «9η Ιουλίου 1821», η οποία παρουσιάστηκε από τους μαθητές, τον Μάρτιο του 1948, σε διδασκαλία ενός άλλου σπουδαίου φιλόλογου, του προαναφερθέντος Γιάννη Αναγνωστόπουλου. Στην ιστορική αυτή παράσταση πρωταγωνίστησε ο ήρωας του απελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ Γρηγόρης Αυξεντίου, ενώ στον ρόλο του αφηγητή ήταν ο

ποιητής και μετέπειτα καθηγητής του Γυμνασίου Θεοδόσης Νικολάου²⁰. Όπως είναι γνωστό, εκτός από τον Αυξεντίου, στο Ελληνικό Γυμνάσιο Αμμοχώστου φοίτησαν και οι ήρωες του αγώνα της ΕΟΚΑ Κυριάκος Μάτσης, Φώτης Πίττας, Πέτρος Γιάλλουρος, Παναγιώτης Τουμάζος, Ηλίας Παπακυριακού και Λουκάς Λουκά²¹, με τους δύο πρώτους, Μάτση και Πίττα, να ανθολογούνται στο έργο με κείμενά τους.

Ο τρίτος τόμος

Αυτά όσον αφορά τους πρώτους δύο τόμους. Ο τρίτος τόμος, όπως έγινε λόγος προηγουμένως, περιλαμβάνει συγγραφείς-αποφοίτους των Γυμνασίων της Αμμοχώστου, οι οποίοι έγραψαν επιστημονικές μελέτες και ξεχώρισαν στον τομέα τους. Μερικοί μάλιστα είναι πανελλήνιας και ευρύτερης φήμης και εμβέλειας, όπως για παράδειγμα ο Τηλέμαχος Μουσχοβίας, του οποίου ανθολογείται απόσπασμα μελέτης για την επιστήμη της αστρονομίας, και οι Άντης Αδάμ, Αγαμέμνων Επαινετός, Τόνυ Κουζαρίδης, Κώστας Κουννάς, Χρυσόστομος Νικίας και άλλοι.

Ο τόμος αυτός περιλαμβάνει 112 συγγραφείς, 40 από τους οποίους είχαν ανθολογηθεί και στους άλλους δύο, με ενδεικτικά κείμενα από το ποιητικό και πεζογραφικό τους έργο. Επομένως το βιογραφικό τους σημείωμα εντοπίζεται στους τόμους αυτούς. Για τους υπόλοιπους 72 παρατίθεται σύντομη βιογραφία, με την εργογραφία τους να περιορίζεται στις

---

20. Για την παράσταση αυτή βλ. τα όσα έγραψε στο περιοδικό του σχολείου ο Μικρασιάτης καθηγητής Μάνος Αλευράς, «Η καλλιτεχνική εμφάνισι του Γυμνασίου», *Αγωγή* 2 (1947-48) 23-24. Επίσης βλ. τη σχετική μαρτυρία του Θεοδόση Νικολάου, «Η 9η Ιουλίου 1821, πρώτη παράσταση», στον τόμο: Θεατρικού Εργαστηρίου Πανεπιστημίου Κύπρου (έκδ.), *Βασίλης Μιχαηλίδης, η Ρωμιοσύνη εν' φυλή συνότζαιρη του κόσμου*, Λευκωσία 2001, σ. 189-192. Ας σημειωθεί ότι ο Χατζηγιάννου εξέδωσε δώδεκα χρόνια αργότερα το δραματοποιημένο κείμενο, αφιερώνοντάς το στη μνήμη του Αυξεντίου. Βλ. Κυριάκου Χατζηγιάννου, *Βασίλη Μιχαηλίδη, Η 9η Ιουλίου του 1821 εν Κύπρω. Δράμα εις κυπριακήν διάλεκτον*, Βιβλιοθήκη Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου, Αμμόχωστος 1960.

21. Φωτογραφίες των ανωτέρω αγωνιστών και κείμενα κάποιων από αυτούς δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό του Γυμνασίου, που κυκλοφόρησε αμέσως μετά τη λήξη του Αγώνα. Βλ. «Δικαίων ψυχαί εν χειρί θεού», *Αγωγή* 11 (1957-59) 8-23.

διδακτορικές διατριβές και στα βιβλία που έγραψαν οι ίδιοι αποκλειστικά, και να μην επεκτείνεται σε μελέτες σε συλλογικούς τόμους και πρακτικά συνεδρίων, γιατί σε μία τέτοια περίπτωση θα απαιτείτο η έκδοση επιπρόσθετων τόμων για την πλήρη κάλυψή τους.

Αρκετοί από τους ανθολογούμενους έγραψαν φιλολογικές μελέτες και δοκίμια με ποικίλη θεματολογία, όπως οι Ανδρέας Βοσκός για την αρχαία ελληνική γραμματεία και ειδικότερα αυτήν της Κύπρου, Νικόλαος Κονομής για την πολιτική διάσταση στην αρχαϊκή λυρική ποίηση και Νέλλη Σαβεριάδη-Τσουγιοπούλου για τη φιλοσοφία. Άλλοι ασχολήθηκαν με ιστορικές μελέτες σε μία ευρύτητα θεμάτων, όπως οι Κυριάκος Χατζηιωάννου για την ιστορία της Αμμοχώστου και για την Κύπρο στις αρχαίες ελληνικές πηγές, Γιάννης Κυπρή για τους νερόμυλους της Κύπρου, Γεώργιος Μαραγκός για την ιατρική κατά τα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας, Παρασκευάς Σαμάρας για τη συμμετοχή Κυπρίων στους Ολυμπιακούς και Πανελλήνιους Αγώνες κατά την αρχαιότητα, Τώνης Τουμαζής για την ιστορία της οικοδομικής τέχνης στην Κύπρο, Δημήτρης Χατζηχαμπής για τη γενεαλογική και χρονολογική ιστορία της ελληνικής μυθολογίας, Άγγελος Δημητρίου για την αρχιτεκτονική και την πολεοδομία, και Βάσος Καραγιώργης, Ανδρέας Δημητρίου, Μαρία Ιακώβου, Δήμητρα Παπανικόλα-Μπακιρτζή, Παύλος Φλουρέντζος και Ευτυχία Χατζηκακού για την κυπριακή αρχαιολογία.

Ανθολογούνται επίσης συγγραφείς, οι οποίοι έγραψαν μελέτες για τον βίο και το έργο σημαντικών μορφών της Ορθόδοξης Εκκλησίας και της Εκκλησιαστικής Γραμματείας, όπως ο Πανιερώτατος Μητροπολίτης Κωνσταντίας και Αμμοχώστου Βασίλειος για τον Όσιο Μάξιμο τον Ομολογητή, ο θεολόγος Γεώργιος Κάκκουρας για τον Άγιο Ιωάννη τον Λαμπαδιστή και ο πρόωρα θανών, φιλόλογος και θεολόγος Κυριάκος Σαμάρας για τον Άγιο Νεόφυτο τον Έγκλειστο. Ακόμη ανθολογούνται συγγραφείς με κείμενα για πτυχές διαφόρων επιστημών, όπως της νομικής, των οικονομικών, της κοινωνιολογίας, της ψυχολογίας, της ιατρικής, διαφόρων κλάδων των φυσικών επιστημών, καθώς και για ποικίλα πολιτικοκοινωνικά θέματα, με επίκεντρο το κυπριακό ζήτημα.

Η έκδοση των «Συμμείκτων των Ελληνικών Γυμνασίων Αμμοχώστου» αποτελεί έναν εκδοτικό άθλο και μία σημαντική μαρτυρία για την πνευματική ζωή της Αμμοχώστου, μία πολύτιμη παρακαταθήκη πατριδογνωσίας, ένα συναξάρι μνήμης της πόλης. Αναδεικνύει την

τεράστια συμβολή των εκπαιδευτηρίων της Αμμοχώστου στη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας της πόλης με την προσφορά, διδασκόντων και διδασκομένων, στον πολιτισμό και στην επιστήμη. Διατηρεί τη μνήμη και συντηρεί την ελπίδα για επιστροφή. Τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου Αποφοίτων και Φίλων Ελληνικών Γυμνασίων Αμμοχώστου, η ανθολόγος και όσοι άλλοι κοπίασαν ή συνεισέφεραν για την κάλυψη των δαπανών της έκδοσης, είναι άξιοι της ευγνωμοσύνης μας.

Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Ακτή* 140 (2024) 459-471.